

KOMMENDANTSFLYGELN PÅ

STOCKHOLM SLOTT

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom L2015:7789,
Tre Kronor 1 och Gamla stan 1:29, Stockholms kommun, Stockholms län

PETER SILLÉN

Rapporter från Arkeologikonsult 2022:3533

ARKEOLOGIKONSULT
Optimusvägen 14
194 34 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41

www.arkeologikonsult.se

OMSLAGSBILD: Högvakten på Borggården, Stockholms slott, sedd från Storkyrkans torn. Foto från år 2006. Källa: Stockholms stadsbibliotek via Stockholmskällan, fotograf Sandra Sporrenstrand (CC BY).

ALLMÄNT KARTMATERIAL:

Fastighetskartan: © Lantmäteriet

Terrängkartan: Lantmäteriet (CC0)

© Arkeologikonsult 2022

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.

Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

KOMMENDANTSFLYGELN PÅ

STOCKHOLM SLOTT

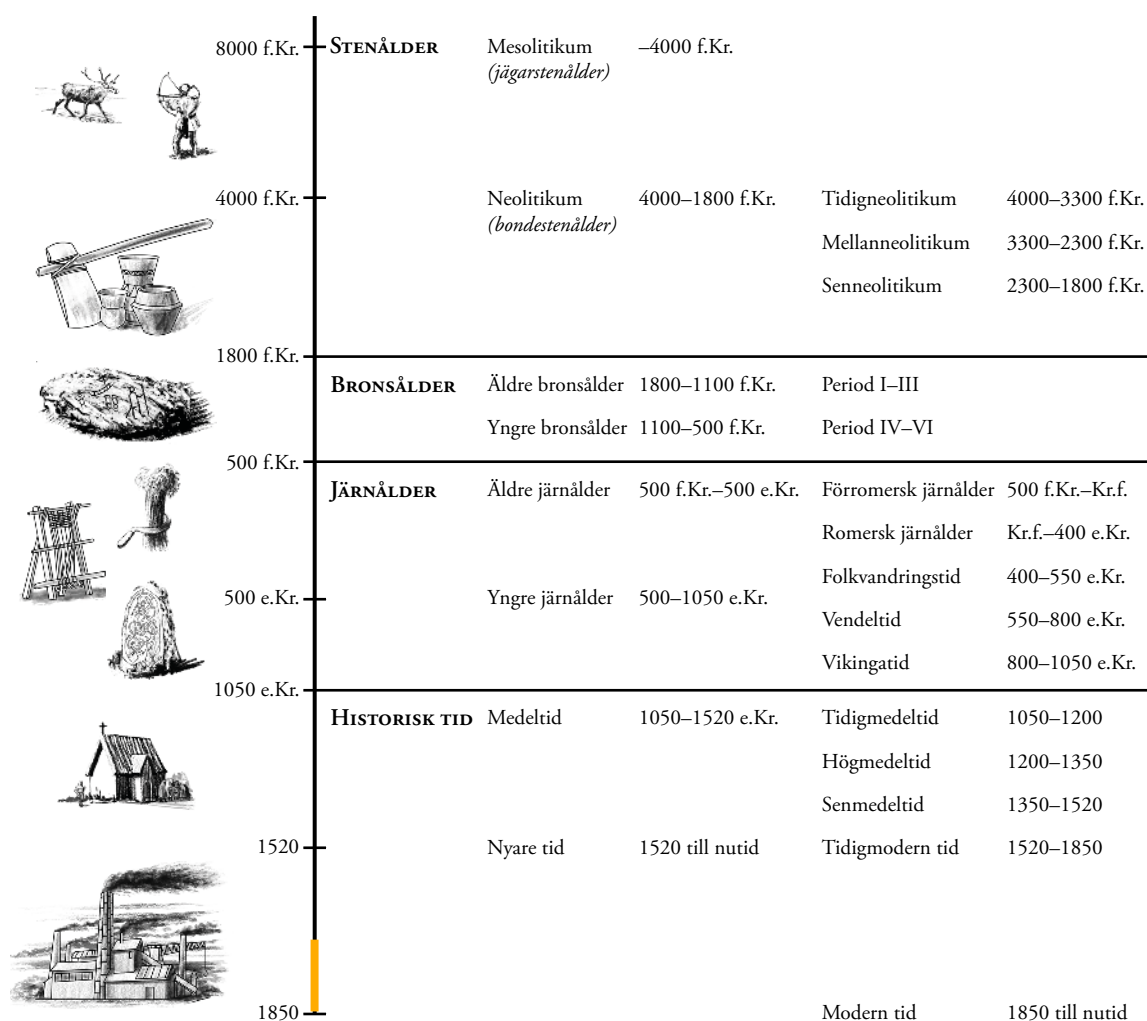
Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom L2015:7789,
Tre Kronor 1 och Gamla stan 1:29, Stockholms kommun, Stockholms län

PETER SILLÉN

Rapporter från Arkeologikonsult 2022:3533

ARKEOLOGISK PERIODINDELNING

ANTIKVARISK BEDÖMNING

Antikvarisk bedömning anger hur man enligt kulturmiljölagen (1988:950), och till viss del även skogsvårdslagen (1979:429), bedömt lämningen och dess eventuella lagskydd vid registreringstillfället. Den slutgiltiga bedömningen görs alltid av Länsstyrelsen.

Fornlämning är en lämning som omfattas av skydd enligt kulturmiljölagen. För att en lämning ska kunna bedömas som fornlämning krävs att den tillkommit före 1850, är en lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. Det är förbjudet att utan tillstånd från länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut eller på annat sätt ändra eller skada en fast fornlämning.

Möjlig fornlämning innebär att man vid registreringstillfället inte kunnat ta ställning till om lämningen är en fornlämning

eller inte. Lämningen måste vara bekräftad i fält. Möjlig fornlämning kan även anges för en lämning som har undersökts i samband med en arkeologisk undersökning, men där man inte fastställt lämningens utbredning.

Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som har tillkommit efter 1850, men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Bedömningen används även för vissa lämningar som inte uppvisar fysiska spår, till exempel fyndplats eller plats med tradition.

Ingen antikvarisk bedömning används för lämningar som blivit helt borttagna genom en arkeologisk undersökning eller förstörda. Inget skydd enligt kulturmiljölagen kvarstår. Lämningar som endast är kända via kartmaterial, skriftlig eller muntlig källa och inte har kunnat återfinnas i fält, kan inte heller ha en antikvarisk bedömning.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING.....	7
INLEDNING	7
BAKGRUND.....	7
TIDIGARE UNDERSÖKNINGAR.....	8
UTFÖRANDE OCH RESULTAT	9
REFERENSER	11
Litteratur	11
Digitala källor.....	11
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER.....	12

Figur 1. Platsen för den arkeologiska undersökningen inom Stockholms stadslager L2015:7789 enligt Kulturmiljöregistret (KMR; urval). Mot bakgrund av Terrängkartan, skala 1:50 000.

SAMMANFATTNING

Arkeologikonsult har utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i ett källarutrymme i Kommendantsflygeln på Yttre borggården vid Stockholms slott. Undersökningen utfördes med anledning av att källargolvet skulle

radonsaneras. Under ett betonggolv låg källarens äldre golv som bestod av kalkbruk. Kalkbruket låg i sin tur på rullsten från den underliggande Stockholmsåsen. Inget av arkeologiskt intresse påträffades vid schaktningsövervakningen.

INLEDNING

På uppdrag av Länsstyrelsen i Stockholms län har Arkeologikonsult utfört en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning inom fastigheten Tre Kronor 1 och Gamla stan 1:29, stadslager L2015:7789 (figur 1), Stockholms stad och kommun (Lst dnr 431-36936-2021).

Anledningen till uppdraget var att Statens Fastighetsverk planerar för radonsanering i ett källarvalv i Kommendantsflygeln på Yttre borggården vid Stockholms slott. Syftet med undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera fornlämningen.

BAKGRUND

Första gången slottet Tre Kronor nämns i skrift är från 11 september 1288 (SDHK 1421). Det finns uppgifter om att den äldsta delen byggdes redan kring sekelskiftet 1200. Dessa uppgifter baseras främst på tidigare chefen för Stadsmuseet Martin Olssons tolkningar och bygger på undersökningar som utfördes under hans ledning vid slottet under 1920- och 1930-talet, men dateringen har länge varit ifrågasatts av andra forskare (Söderlund och Bergman 2019:7). Undersökningar på Inre borggården 1995–1997 har dock kunnat styrka Olssons antagande (a.a:41ff).

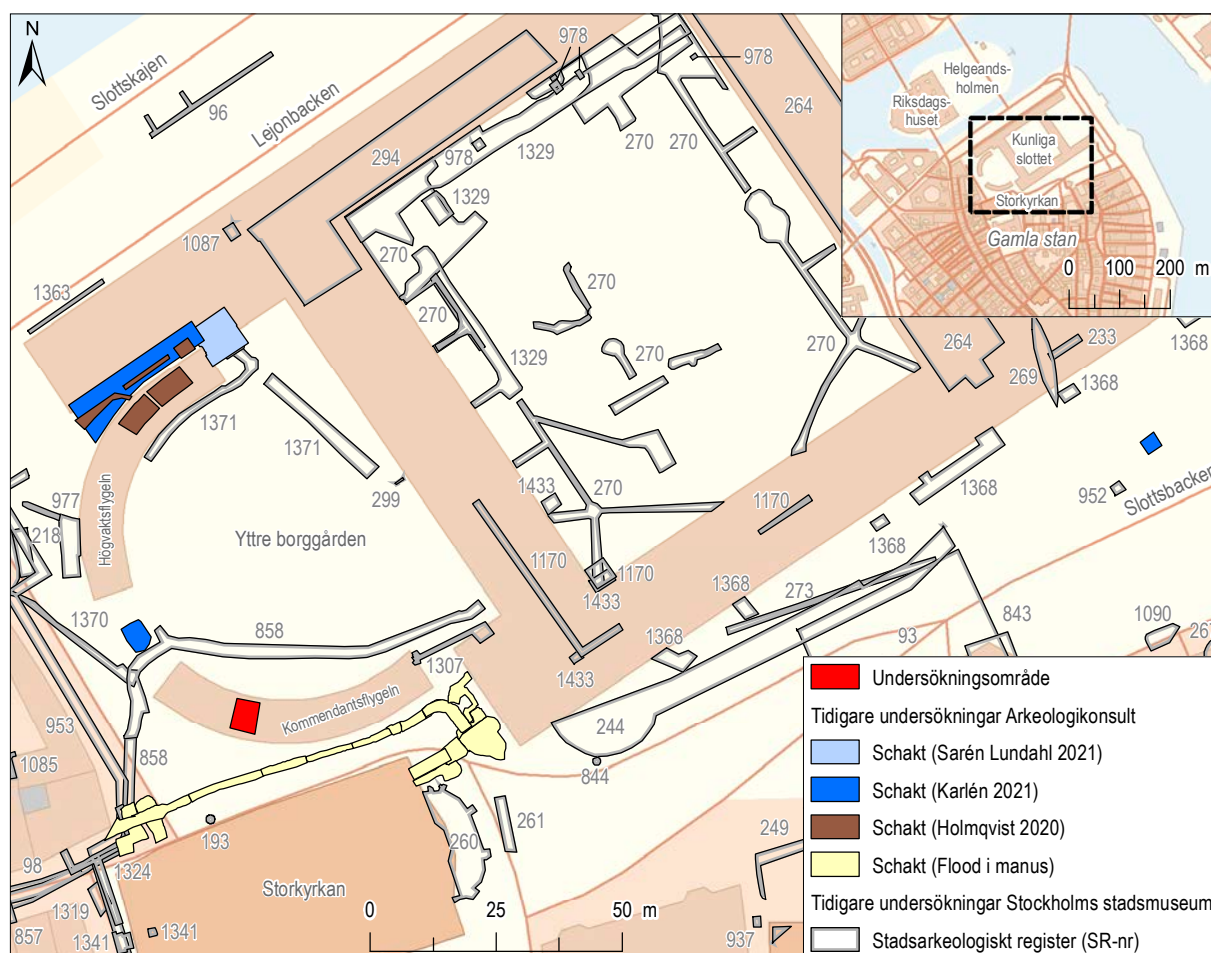
Den 7 maj 1697 utbröt en brand som förstörde stora delar av slottet Tre Kronor. Den enda del som inte förstördes i branden var den för tiden nybyggda Norra längan, där delar av det medeltida murverket finns bevarat än i dag. Nuvarande Stockholms slott är uppfört efter ritningar av Nicodemus Tessin den yngre. Uppförandet av det nya slottet påbörjades omgående efter branden och det stod färdigt först vid mitten av 1700-talet (Söderlund och Bergman 2019:8). Väster om slottet ligger den Yttre borggården med Högvaktsflygeln på den norra sidan och Kommendantsflygeln på den södra sidan. Kommendantsflygeln stod färdig 1742 (Jakobsson 1897:28).

TIDIGARE UNDERSÖKNINGAR

Kring Stockholms slott har en hel del arkeologiska undersökningar utförts. Det stadsarkeologiska registret (SR-registret) innehåller uppgifter om tidigare arkeologiska undersökningar i Stockholm fram till och med 2016 där varje undersökning har sitt specifika SR-nummer (figur 2). En sammanställning med en grundlig genomgång av ett flertal arkeologiska undersökningar vid Stockholms slott har gjorts av Kerstin Söderlund och Anna Bergman (2019).

Nedan följer ett urval av tidigare arkeologiska undersökningar från platsen: Ett av de första omnämnandena om arkeologiska fynd kommer från arkeologen och riksantikvarien Johan Peringskiöld redan omkring år 1700, när man började gräva för det nya slottet (Söderlund och Bergman 2019:21;

Svenskt biografiskt lexikon). De mest omfattande undersökningarna på Stockholms slott skedde på 1920-talet av Martin Olsson då bland annat delar av vallgravsmuren och delar av norra porttornet påträffades (SR 270; aa: 22). Stockholms stadsmuseum har utfört ett stort antal undersökningar vid slottet, framför allt kan nämnas lämningar efter slottet Tre kronor på den Inre borggården (SR 1329; Källström och Söderlund 2003) och Norra längans medeltida källare (SR 294; Wändesjö & Söderlund 2003). Delar av den yttre borggården har undersökts vid flera tillfällen. 1986 påträffades delar av den stenkädda vallgraven samt ett tegelfundament till en bro som ledde över densamma (SR 858) och 2001 påträffades delar av vallgraven, inre vallgravsmuren samt husgrunder vid schaktningsövervakningar (SR

Figur 2. Undersökningsområdet och tidigare arkeologiska undersökningar vid Stockholms slott. Grått markerar de schakt som tagits upp vid undersökningar som är registrerade i Stadsarkeologiskt register (SR) fram till 2016. Övriga är schakt som är gjorda senare. Urvalet är gjort efter de undersökningar där informationen var lättillgänglig att få fram. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:1500. Översikt med Fastighetskartan, skala 1:15000

1371; Fennö 2002). Under de senaste åren har Arkeologikonsult utfört arkeologiska undersökningar bland annat mellan Högvaktsflygeln och Slottet (Sarén Lundahl 2021). Där påträffades en mur på insidan av den gamla vallgraven och vid en schaktningsövervakning mellan Slottet och Storkyrkan

framkom omkring 350 skelett från begravningar på norra delen av kyrkan (Flood i manus). Ytterligare undersökningar har utförts vid Romerska gången norr om Högvaktsflygeln och inne i Högvaktsflygeln samt mellan de båda flyglarna (Holmqvist 2020 och Karlén 2021).

UTFÖRANDE OCH RESULTAT

Källaren i Kommendantsflygeln är grundmurad med gråsten i olika nivåer. Både den södra och norra väggen är murade helt och hållet med gråsten, medan endast en liten del av den västra och östra väggen utgörs av gråsten. Där övergår i stället väggarna i tegel med två runda bågvalv från väster till öster, där det södra valvet är något högre än det norra (figur 3). Undersökningsytan var 30 m² stor med måtten

6,2 meter utmed den östra respektive västra källarväggen, 5,4 meter längs den södra väggen och 4,7 meter i den norra väggen. Från golvet upp till det högsta takvalvet är det 4,2 meter. Taket ligger i paritet i nivå med markytan utanför byggnaden. Marknivån utanför Kommendantsflygeln ligger på 15,5 meter över havet vilket innebär att golvnivån i källaren ligger på cirka 11,3 meter över havet.

Figur 3. Grundmuren och delar av valvet i den västra delen av källaren. På golvet syns fragment av betong och ett sandigt bärlager samt rullstenar och lite tegel inne i hörnet. Foto från sydost.

Figur 4. Rullstensåsen som framkom när golvet tagits bort. Foto från söder.

Schaktningsövervakningen utfördes efter att betonggolvet i källaren hade bilats upp med en slaghammare. Betongen var gjuten på ett cirka 0,1 meter tjockt bärlager av sand som undersöktes innan den krossade betongen och det underliggande bärlagret togs bort med en så kallad grävsug. Inga fynd togs omhand från bärlagret eftersom endast recenta föremål från 1900-talet påträffades. Under bärlagret påträffades ett äldre golv av kalkbruk som låg på rundade stenar. Innan det äldre golvet kunde undersökas vidare bilades även det upp med en slaghammare. Kalkbruket visade sig vara lagt på rullstenar från Stockholmsåsen (figur 4). Stenarna var i huvud-

sak mellan 0,05 och 0,2 meter stora, men enstaka stenar var upp till 0,5 meter stora. Endast enstaka fragment av krossat tegel påträffades bland stenarna. Det totala schaktdjupet från betonggolvet uppgick i slutändan till cirka 0,4 meter.

Avsaknaden av arkeologiska lämningar under kalkbruket kan förklaras med att man grävde sig ner ett stycke i Stockholmsåsen när källaren till Kommandantsflygeln byggdes på 1700-talet. Vid tidigare undersökningar på Inre borggården framkom åsen i det närmaste direkt under dagens stenläggning (Söderlund och Bergman 2019:9).

REFERENSER

Litteratur

FENNÖ, H., 2002. *Yttre Borggården, Stockholms stad, Gamla Stan, RAÄ 103*. Arkeologisk undersökning 2001. Stockholm. Stockholms stadsmuseum, Kulturmiljöavdelningen, Arkeologisk rapport 2002:22.

FLOOD, A. Rapport i manus. Rapporter från Arkeologikonsult okänt årtal:3221.

HOLMQVIST, S., 2020. *Schaktningsövervakning vid Stockholms slott. Högvaktsflygelns källare. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i fornlämning L2015:7789 (RAÄ-nr Stockholm 103:1), fastighet Tre Kronor 1, Stockholms stad och län*. Rapporter från Arkeologikonsult 2020:3293.

JACOBSSON, E A., 1897. Det nya slottet. I: Dahlgren, Erik Wilhelm. 1897. *Stockholm – Sveriges hufvudstad skildrad med anledning af allmänna konst- och industriutställningen 1897*. Andra delen – 1897. S. 18–41. Stockholm.

KARLÉN, M., 2021. *Del av Gustav Vasas vallgrav från 1540-talet arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom stadslager L2015:7789, Tre Kronor 1 och Gamla stan 1:29, Stockholms kommun, Stockholms län*. Rapporter från Arkeologikonsult 2021:3498.

KÄLLSTRÖM, M. & SÖDERLUND, K., 2003. *Arkeologiska undersökningar på Stockholms slott, del 1. Inre borggården*. Stockholms stadsmuseum, Kulturmiljöavdelningen. Arkeologisk rapport 2003:3.

SARÉN LUNDAHL, J., 2021. *...och här man träffat på en mur. Lämning efter en tidigmodern vallgravsmur vid Stockholms slott. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom fastighet Tre kronor 1, lämning L2015:7789, Stockholms kommun, Stockholms län*. Rapporter från Arkeologikonsult 2021:3222.

SÖDERLUND, K. & BERGMAN, A., 2019. *Stockholms medeltida borg. En sammanställning av arkeologisk och byggnadsarkeologisk dokumentation inom Stockholms slott, Gamla Stan, Stockholm*. Stadsmuseet rapporter, nr. 156.

WÄNDESJÖ, J. & SÖDERLUND, K., 2003. *Arkeologiska undersökningar på Stockholms slott, del 2. Slottets källare. Stockholms stad, Gamla Stan, RAÄ 103*. Arkeologisk undersökning 1996–1998. Stockholms stadsmuseum, Kulturmiljöavdelningen, Arkeologisk rapport 2003:4.

Digitala källor

KULTURMILJÖREGISTRET (KMR)

Riksantikvarieämbetets söktjänst (Fornsök) med alla kända registrerade fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar i Sverige
<https://app.raa.se/open/fornsok/>

RIKSARKIVET

Svenskt biografiskt lexikon (art av Birgitta Fritz)
Johan Peringskiöld, urn:sbl:7086
Datum: 2022-02-04.

SDHK, SVENSKT DIPLOMATARIUMS HUVUDKARTOTEK
<https://sok.riksarkivet.se/sdhk>

STADSARKEOLOGISKT REGISTER FÖR STOCKHOLM
<https://stadsmuseet.stockholm.se/utforska/arkeologi-och-fornlamningar/stadsarkeologiskt-register-for-stockholm/>

STOCKHOLMSKÄLLAN

Stockholms stadsbibliotek
Högvakten på borggården, Stockholms slott, sedd från Storkyrkans torn
Fotograf: Sporrenstrand, Sandra (f. 1977)
Skapad: 19 augusti 2006

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Arkeologikonsult projektnr:	3533
Länsstyrelsens diarienummer:	431-36936-2021
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2021-06-11
Uppdragsgivare:	Länsstyrelsen i Stockholm
Företagare:	Statens fastighetsverk
Uppdragsnr i KMR:	202100708
Län:	Stockholm
Landskap:	Uppland
Kommun:	Stockholm
Socken:	Stockholm
Fastighetsbeteckning:	Tre Kronor 1 och Gamla stan 1:29
Berörda lämningar, KMR:	L2015:7789
Typ av undersökning:	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Utförandetid fältarbete:	11–22 november 2021
Inmätningssystem:	RTK-GPS
Koordinatsystem:	SWEREF99 TM
Höjdsystem:	RH2000
Projektledare:	Peter Sillén
Rapportansvarig:	Peter Sillén
Fältpersonal:	Peter Sillén
Planer och layout:	Ida Söderström
Kvalitetsgranskning:	Johan Blidmo
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs

Rapporter från Arkeologikonsult 2022:3533